

GOUDEN VROUWEN

van de 17de eeuw

van
kunstenaars
tot verzamelaars

W BOOKS

Gouden Vrouwen

van de 17de eeuw

van
kunstenaars
tot verzamelaars

INHOUD

Inleiding – JUDITH NOORMAN	4
Clara Abba – PHILIPPINE VIELEERS	12
Catharina Backer – NINA REID	16
Agneta Block – BEAU DE VOS	21
Gesina ter Borch – AMBER ENGELS	26
Adriana van Bredenhoff – JOSEPHINE VAN DELFT	32
Petronella de la Court – STEFANIA BRANCHETTI	36
Agneta Deutz – EMMA VAN BENTHEM	40
Petronella Dunois – ROSANNA BERVOETS	44
Anna van Ewsum – IRIS JOCKER	48
Johanna Helena Herolt – MAAIKE ABMA	52
Adriana van Heusden – SARA KERS	56
Catharina Hooghsaet – HANNAH DEELSTRA	59
Barber Jacobs – DAVID DORR	62
Johanna Koerten – LISETTE SLIKKER	65
Judith Leyster – MACHTELD BLOKHUIS	69
Maria Sibylla Merian – LARISSA VAN WIJLICK	73
Baertje Martens – MARINKA BURMAN	80
Petronella Oortman – THAMAR KARST	84
Maria van Oosterwijck – MAURA WESSELING	88
Louise Hollandine van de Palts – SARA DUISTERS	92
Magdalena van de Passe – BRITT VAN LOCHEM	96
Anna Roemers Visscher – ANNEGREET KALTEREN	100
Maria Tesselschade Roemers Visscher – TESSEL BEZE	106
Geertruydt Roghman – PIEN VAN RAALTE	110
Rachel Ruysch – LOT BAUMANN	114
Maria Schalcken – LIEN VANDENBERGHE	118
Anna Maria van Schurman – MARYSE DEKKER	121
Amalia van Solms – SARA WIEMAN	125
Hendrickje Stoffels – BLOEME WESTERHUIS	129
Elizabeth Stuart – LATEESHA VERWEY	133
Mary Stuart II – ALEXANDRA VAN HOECK	140
Maria van Thilt – RENATE SMIT	143
Maria Thins – MEREL RAATS	146
Anna Wijmer – CORNÉ BORST	150
Noten	155
Index	156
Fotocredits	159

EEN MANHAFTE KUNSTHELDIN

(Den Haag 1664 – Amsterdam 1750)

Een kunstheldin, waardig om aan de kunsthemel te blinken: zo beschreef de kunstenaarsbiograaf Johan van Gool Rachel Ruysch toen hij haar interviewde op 84-jarige leeftijd.²² Ruysch specialiseerde zich in bloemstillevens, fruitstukken en bosstillevens en is door velen beschouwd als de meest getalenteerde vrouw in de geschiedenis van haar genre.

Het oeuvre van Rachel Ruysch behelst zo'n honderdvijftig olieverfschilderijen. Dit maakt haar tot een van de meest productieve schilders in de kunstmarkt van de laat-zeventiende en vroeg-achttiende eeuw. Bovendien wist ze vanuit haar huis in de Wolvenstraat in Amsterdam een internationale clientèle aan zich te binden. Haar carrière deed dan ook absoluut niet onder voor die van haar mannelijke rivalen in de bloemschilderkunst. De meeste vrouwen in de zeventiende eeuw die zich bezighielden met schilderen kwamen zelf uit een schildersmilieu of waren amateur. Dat Ruysch, komend uit een burgerlijk milieu, zich desondanks wist te ontwikkelen tot professioneel schilderes

maakt haar uitzonderlijk. In het jaar van haar overlijden verscheen *Dichtlovers voor de uitmuntende schilderessse mejuffrouwe Rachel Ruisch, weduw van den kunstlievende heer Juriaan Pool*. Nooit eerder was er een complete dichtbundel gewijd aan een Hollands schilder, laat staan aan een schilderes. Wie was deze bejubelde vrouw? En hoe komt het dat Rachel Ruysch in de zeventiende eeuw zich wist te ontpoppen tot internationaal bekende schilderes?

'Dit maakt haar tot een van de meest productieve schilders in de kunstmarkt van de laat-zeventiende en vroeg-achttiende eeuw.'

Rachel Ruysch kwam uit een welvarend en kunstzinnig gezin. Haar vader, Frederik Ruysch, was een bekende professor in de anatomie en botanie. Hij verzamelde anatomische preparaten en wetenschappelijke specimina, zoals schelpen, fossielen, skeletten, zeldzame planten en mineralen. Als amateur hield hij zich bezig met tekenen en schilderen. Rachels moeder Maria Post was de dochter van de beroemde architect Pieter Post en nicht van de schilder Frans Post. Toen Ruysch vijftien jaar was, begon ze met het volgen van schilderlessen bij de vermaarde schilder van bloem- en jachtstillevens Willem van Aelst. Vier jaar was Ruysch bij hem in de leer, tot zijn dood in 1683. Om een jonge dame in de leer te doen bij een professioneel schilder was in die tijd erg ongebruikelijk. Het schildersatelier werd toch vooral beschouwd als een domein van mannen en dus geen plek waar ongetrouwde vrouwen zich dienden op te houden. Bovendien was een schildersopleiding kostbaar. Dat Ruysch' ouders zoveel investeerden in de artistieke opleiding van hun dochter, iets wat doorgaans alleen aan jongens was voorbehouden, maakt duidelijk dat het stel voor haar een carrière als professioneel kunstenaar op het oog had.

'Ruysch deed dit niet, zij schilderde slechts wat haar oog zag: de schoonheid van de natuur.'

Rachel Ruysch' eerste gesigneerde schilderijen dateren uit 1681. In haar vroege werk nam zij nog veel motieven over van haar leermeester en andere bloemschilders. De eerste tien jaar van haar productie kenmerkten zich met name door donkere bosgronden met insecten, reptielen, vogels en amfibieën, waar wilde planten en gekweekte bloemen samen tot leven kwamen. Dit werk was met name geïnspireerd door de schilder Otto Marseus van Schrieck. Frederik Ruysch had een aantal schilderijen van hem in zijn bezit; de jonge schilderes heeft Van Schriecks werk dus goed kunnen bestuderen (fig. 65). Veel van haar voorgangers gebruikten de bloemschilderkunst als metafoor voor het thema vergankelijkheid. Ruysch deed dit niet, zij schilderde slechts

63 Juriaen Pool, *Zelfportret van Juriaen Pool met zijn vrouw Rachel Ruysch en hun zoon*, 1708-1716, Düsseldorf, Stadtmuseum Düsseldorf.

wat haar oog zag: de schoonheid van de natuur. Met uitermate veel precisie combineerde ze bloemen uit verschillende streken en jaargetijden op het doek en schilderde ze met een fijn penseeltje de kleine insecten, blaadjes en groene sprietjes erbij. Deze fascinatie en liefde voor de natuur had ze niet van een vreemde. Thuis werd ze omringd door de uitgebreide verzameling naturalia van haar vader en ze zal de objecten in zijn collectie grondig hebben bestudeerd. Frederik Ruysch beschouwde de objecten in zijn verzameling als kunst en etaleerde ze ook op die manier. Rachel had haar vader Frederik geholpen bij het toonbaar maken en reorganiseren van zijn kabinetten, in aanloop naar de eerste publicatie van zijn collectie, de *Thesaurus Animalium*. De kunst van het observeren, het oog voor techniek en het bijeenbrengen en rangschikken van verschillende objecten uit de natuur hadden vader en dochter in hun werk gemeen.

Echt beroemd werd Rachel Ruysch met haar weelderige boeketten. Deze domineerden haar verdere oeuvre (fig. 64). Kenmerkend in haar

bloemstukken is het expressieve gebruik van 'negatieve ruimte': ze plaatste de bloemen tegen een donkere achtergrond en liet veel ruimte vrij rond de boeketten. Door haar verfijnde composities van bijzondere bloemen en het spel met kleur, diepte en dichtheid wist ze zich te onderscheiden van haar concurrenten, zoals de jongere bloemschilder Jan van Huysum.

'In 1708 trad zij in dienst als hofschilderes van Johan Wilhelm, keurvorst van de Palts.'

In 1693 trad Ruysch in het huwelijk met de schilder Jurriaen Pool; samen kregen zij tien kinderen. Van vrouwen werd in die tijd niet verwacht dat zij hun

eigen inkomsten genereerden. Veel vrouwen stopten dan ook met schilderen nadat zij een huwelijk sloten met een gedegen broodwinner. Voor Ruysch geldt echter dat haar productie na haar huwelijk juist enorm steeg. Vanuit hun huis aan de Wolvenstraat in Amsterdam produceerde ze enkele werken per jaar. In Amsterdam waren er geen vrouwen lid van het Sint Lucasgilde, maar via het lidmaatschap van haar man werd ze in staat gesteld haar werken te verkopen. Haar bloemstillevens leverden destijds grote bedragen op. De Leidse lakenkoopman Pieter de la Court van der Voort betaalde maar liefst vijftienhonderd gulden voor een fruitstuk en een bloemstuk. Bij wijze van erkenning werd haar in 1699 een lidmaatschap aangeboden van het

64 Rachel Ruysch, *Stilleven met bloemen op een marmereen tafelblad*, 1716, Amsterdam, Rijksmuseum.

65 Rachel Ruysch, *Boomstam, omgeven door bloemen en door vlinders en andere dieren*, 1685, Rotterdam, Museum Boijmans van Beuningen.

Haagse schildersgenootschap Pictura. Op 4 juni 1701 werd Ruysch het eerste vrouwelijk lid van dit genootschap. Haar werk bleef ook niet onopgemerkt door internationale kunstliefhebbers. In 1708 trad zij in dienst als hofschilderes van Johan Wilhelm, keurvorst van de Palts. Tot zijn overlijden in 1716 kreeg Ruysch jaargeld toegewezen; als tegenprestatie leverde zij één schilderij per jaar. In deze periode gaf de keurvorst haar opdracht enkele werken voor zijn schoonvader, de hertog van Toscane Cosimo III de' Medici, te maken. Haar bekendheid verspreidde zich zo over de Europese hoven. Na de dood van de keurvorst bleven de opdrachten komen. Tot vlak voor haar overlijden bleef ze twee tot drie schilderijen per jaar produceren.

Haar laatste schilderij maakte Ruysch toen ze drieëntachtig jaar was. Ze was toen bijna zeventig jaar actief geweest. Haar internationale professionele carrière begon reeds voor haar twintigste jaar

en uit haar overgeleverde oeuvre blijkt een enorme productie. Niet alleen door tijdgenoten werd ze veel geprezen, maar ook nog vrij recent is zij geëerd: in 2013 werd een krater op de planeet Mercurius naar haar vernoemd. Voor Ruysch bleken alle factoren optimaal: haar milieu en haar talent maakten dat zij zich heeft kunnen ontwikkelen tot een kunstenaar van grote klasse, die zich staande wist te houden in een wereld gedomineerd door mannen.

LOT BAUMANN

LITERATUUR

- Berardi, M., *Science into Art. Rachel Ruysch's Early Development as a Still-Life Painter*, dissertatie, University of Pittsburgh, Ann Arbor 2000.
- Berardi, M. (et al.), Themanummer over Rachel Ruysch, *Kunstschrift* 44 (2000).
- Grant, M.H., *Rachel Ruysch, 1664-1750*, Leigh-on-Sea 1956.
- Harris, A.S., en L. Nochlin, *Women Artists, 1550-1950*, Los Angeles 1977.
- Kooijmans, L., *De Doodskunstenaar, de anatomische lessen van Frederik Ruysch*, Amsterdam 2004.

Over wie gaat de kunstgeschiedenis eigenlijk? In ieder geval ook over vrouwen uit de zeventiende eeuw. Heel lang kregen ze niet de aandacht die past bij hun rol van betekenis in de toenmalige kunstwereld. Dit boek zet 34 van deze 'kunstvrouwen' in de spotlights. En dat doet het op een unieke manier: 34 bachelorstudenten aan de Universiteit van Amsterdam, begeleid door dr. Judith Noorman, Docent Vroegmoderne Kunstgeschiedenis, verrichtten gezamenlijk onderzoek naar hoe deze vrouwen in de zeventiende eeuw 'hun mannetje' stonden. Hun bevindingen beschreven ze in 34 compacte, fascinerende biografieën.

Uiteraard komen in dit boek bekende namen aan bod, zoals Amalia van Solms, Judith Leyster en Mary Stuart. Maar wist u dat Johanna Koerten een hele nieuwe kunstvorm bedacht en zij met haar papierknipkunst direct internationale lof verwierf? Of dat Anna van Ewsum ruim het viervoudige besteedde aan haar portret-in-steen in vergelijking met wat de mannen op Rembrandts Nachtwacht gezamenlijk daarvoor hebben betaald? Kortom, een prachtig inzicht in de wereld van zeventiende-eeuwse kunstvrouwen.

